

Early stages of environmental social science at the University of Helsinki

Kirjoitus on julkaistu alun perin Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seuran verkkosivuilla 29.10.2018. Kirjoittaja on muokannut tekstiä tähän teokseen.

This essay is a subjective interpretation of the author's work on developing environmental social science research, mainly at the University of Helsinki. The author calls his approach autorealistic because the article is based on his memoirs and experiences, supplemented by diaries and personal archive material. The narrative starts from the author's youth, his home and school background. From there, it progresses to university studies and finally a research and teaching career in five faculties of the University of Helsinki. Developing the new field of environmental social science research involves many opportunities, but at the same time, there is a growing risk of coming into conflict with the university's old structures and their gatekeepers. Despite the setbacks, the field has gradually established its position through collaboration among researchers and risen into the mainstream of the environmental and social sciences, or at least close.

ILMO MASSA

Ympäristötutkija rivien välissä

Tämä kirjoitus on subjektiivinen tulkinta työstäni yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kehittämisen parissa, pääosin Helsingin yliopistossa. Kutsun lähestymistapaani autorealistiseksi, koska artikkeli perustuu omiin muistelmiini ja kokemuksiini. Näitä on täydennetty päiväkirjoista ja kotiarkistosta. Kirjoitus lähtee liikkeelle nuoruuden koti- ja koulutaustasta. Siitä se etenee yliopiston perusopinnojen kautta tutkija- ja opettajauraan viidessä Helsingin yliopiston tiedekunnassa. Haastatteluja tai ”virallisia” arkistolähteitä en ole käyttänyt. Virallinen alan aate- ja oppihistoria odottaa siis tekijäänsä.

Mainittakoon vielä, että monet muutkin suomalaisen yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vaikuttajat, kuten edesmennyt Jussi Raumolin, professori Rauno Sairinen, professori Markku Wilenius ja tutkija Kimmo Saaristo ovat väitelleet Helsingin yliopistossa yhteiskuntatieteissä ympäristökysymyksistä. Haluan mainita erikseen myös Juha Ylimaunun vuonna 2000 ilmestyneen väitöskirjan *Itämeren hylkeenpyyntikulttuurit ja ihminen-hylje -suhde*. Hoidin Pekka Kaupin professuuria pari kuukautta ja Juha Ylimaunu toi pöydälleni käytännössä aivan valmiin väitöskirjakäsikirjoituksen.

MUISTOJA POHJOLASTA

Olen kasvanut peräpohjolaisella maatilalla, noin viisi kilometriä Tornion keskustasta pohjoiseen. Minulla ei ole kovin romanttista kuvaa perinteisestä maalaiselämästä. Äidin varhaisen kuoleman ja isän vaativan palkkatyön vuoksi parinsadan hehtaarin perintötilaa pyöritettiin aika lailla meidän neljän keskenkasvuisen pojan työn varassa. Se oli puuduttavaa ja karua hommaa koulun ohella. Se opetti tekemään ja suunnittelemaan töitä itsenäisesti, ohjausta odottamatta. Olen kuvannut työlapsuuttani teoksessa *Kuovin maa* (Massa 2021).

Eniten kuitenkin satutti kotijokeni Kero-putaan – Tornionjoen sivujoki – pilaaminen 1950- ja 1960-luvun mitaan. 1950-luvulla Keroputaan alajuoksulla perattiin pari koskea, koska haluttiin laajentaa niittyjä ja laitumia karjataloudelle. Perkauksien seurauksena matala joki rehevöityi ja etenkin kesän lopulla suurin osa joesta oli kauttaaltaan kasvillisuuden vallassa. Sekä ihmisten että eläinten käyttövesi jouduttiin pitkään ottamaan joesta, vaikka sen vesi haisi pahalle ja vesikirput pyörivät talvisin avannolla.

Tornio oli pieni kaupunki, mutta Haaparannan ja Ruotsin rajan läheisyyden vuoksi kaupungissa oli tavallista enemmän virtaa. Uusia vaikutteita levisi Ruotsista, jonka elintaso oli siihen aikaan aivan toista luokkaa kuin sodasta toipuvassa Suomessa. Varsinkin me nuoret seurassimme Ruotsin televisiota ja radiokanavia. Oppikouluani Tornion yhteislyseota moitittiin 1960-luvun lopulla yhdeksi maan huonoimmista kouluista, kun menestystä mitattiin ylioppilastutkinnon arvosanoilla. Kaikki lyseon opettajat eivät suinkaan olleet kehoja ja joukossa oli mielenkiintoisia persoonallisuuksia. Jatkuvasti vaihtuva opettajakaarti häiritsi kuitenkin oppimista. Jonakin lukiovuonna luokallani oli esimerkiksi neljä saksan opettajaa. Pari pedagogisesti haasteellista ”te putoatte keltasta” -opettajaa oli ikävä kyllä joukossa. Ruotsin läheisyyttä ei kouluissamme osattu käyttää hyväksi juuri lainkaan, ei edes ruotsin opetuksessa.

Perheeni oli onneksi sivistysmyönteinen ja se antoi mahdollisuuden irtautua turpeesta. Alun perin satakuntalainen isoisäni Ferdinand kirjoitti 1920- ja 1930-luvuilla pieniä kertomuksia paikallisiin lehtiin ja kuului lastensa kanssa Nuoren Voiman Liittoon. Kaikille yhdelletoista lapselle annettiin mahdollisuus koulutukseen, mutta useimmat heistä tyytyivät (tai oli tyytyminen) keskiasteen koulutukseen. Vain kaksi heistä kirjoitti ylioppilaaksi ja opiskeli Helsingin yliopistossa. Sotien jälkeenkään nämä sukuperinteet eivät täysin kuituneet.

Meitä lapsia kannustettiin opintielle, kuten Suomessa on ollut yleistä. ”Maatalouteen ei ainkaan kannata jäädä”, vakuutteli rakennusmestarin koulutuksen hankkinut isäni. Luin varmaankin jo 1950-luvun lopulla kummisetäni Yrjö Massan väitöskirjan Oswald Spenglerin kulttuurifilosofiasta ja myöhemmin hänen suomentamansa Spenglerin

päätteoksen *Länsimaiden perikato*. Spenglerin ajattelu jäi askarruttamaan mieltäni.

OPISKELUAIKA

Asevelvollisuuden aikana kävin pyrkimässä Helsingin yliopiston oikeustieteelliseen, mutta kasarmilla en pystynyt lukemaan pääsykokeeseen riittävästi. Sen jälkeen Helsingissä jo opiskeleva veljeni lähetti minulle valtiotieteellisen tiedekunnan opinto-opiaan. Siellä tuntui olevan kiinnostavia oppiaineita. Hankin kirjat ja luin keskittyneesti pääsykokeeseen sen jälkeen, kun olin lunastanut isältä vapauden hakkaamalla koko syksyn ojalinhoja Kiimäjängän metsäpalastalla. Pääsin sisään ja kuulin, että olin saanut täydet pisteet. Itseluottamukseni vahvistui ja yliopisto-opinnot alkoivat hyvissä merkeissä. Hymy oli herkässä, kun kävelin Aleksanterinkatua kohden yliopistoa. Elämä oli ensimmäistä kertaa omissa käsissäni. Ei koskaan enää Ajon tai Kiimäjängän niityille heinähommiin sääskien syötäväksi!

Helsingin yliopistossa valitsin pääaineekseni sosiaalipolitiikan. Hyvinvointivaltion rakentaminen vaikutti tärkeältä. Siihen aikaan sosiaalipolitiikan edustajat määrittelivät alan tieteidenväliseksi suunnittelutieteeksi, joten kurssivaatimuksissa oli Rooman Klubin *The Limits to Growth*, Kasvun rajat (Meadows ym. 1972). Tuo kirja vei minut lopullisesti ympäristökysymysten pariin. Lahjoitin kirjan myös isälleni, joka ahmaisi kirjan melkein yhdeltä istumalta. ”Olenkin ihmetellyt, miksi yhden ainoan sukupolven pitää tehdä tämä kaikki”, muistan hänen sanoneen.

Opiskelijaelämässä oli hyvät puolensa, mutta yliopisto-opetus suurten ikäluokkien kuormittamassa yliopistossa tuotti pettymyksen. Yliopistossa yhteiskuntatieteissä opettajaresurssija ei ollut lisätty juuri lainkaan, vaikka kiinnostus niitä kohtaan oli 1960-1970-lukujen vaihteessa räjähdysmäisesti lisääntynyt. Sosiaalipolitiikan laitoksen silloinen esimiehen Olavi Riihisen tapasin henkilökohtaisesti vasta käydessäni hakemassa merkinnän sosiaalipolitiikan laudatur-arvosanan suorittamisesta. Riihinen kertoi myöhemmin, että 1970-luvulla graduja tehtiin hänen laitoksellaan yli sata vuodessa, ja hän joutui olemaan niissä kaikissa ainakin toinen tarkastaja. Yliopisto toimi minimimiehityksellä ja pystyi reagoimaan aika jähmeästi maailman muutoksiin. Yliopisto oli siihen aikaan myös varsin kansallinen ja jopa professoreiden kielitaito oli joskus suorastaan hävettävän huono.

Aika monet ”ekologiasta” kiinnostuneet opiskelijat hakivat 1960- ja 1970-lukujen käänteessä uusia visioita ja tukea omille ajatuksilleen yliopiston ulkopuolelta.

Varsinaista opinnäytteiden ohjaajaa minulle ei ollut yliopiston puolelta tai en maalaispoikana osannut hakea ohjausta. Sen sijaan mainitsen kolme minuun vaikuttanutta tutkijaa. Kollegaltani Jussi Raumolinilta sain paljon kirjallisuusvinkkejä, mutta ohjaajana Jussi ei ollut parhaimmillaan. Hän lähetti graduni minulta kysymättä akateemikko Ilmari Hustichille. Hustich innostui siitä ja sanoi olevansa kiinnostunut toimimaan vastaväittäjänä, jos muokkaisin siitä joskus väitöskirjan. Sellainen tuli aikanaan, mutta ikävä kyllä Hustich ei ollut sitä näkemässä. Arkistossani on kuitenkin pino akateemikko Hustichin kanssa käymääni kirjeenvaihtoa. Häneltäkin sain hyviä ohjeita ja kirjallisuusvinkkejä, joita käytin aineistona väitöskirjassani *Pohjoinen luonnonvalloitus* (Massa 1994). Kansanrunoustieteen laitoksen professori, akateemikko Matti Kuusi opetti arvostamaan hyvää kirjallista tyyliä: ”Hyväksi kirjoittajaksi oppii, jos kirjoittaa joka päivä”. Kuusi oli tosiaan häikäisevä kirjoittaja ja toisinajattelija, ”kansakunnan unilukkari” (Manninen 1984).

Melkein koko 1970-luvun Helsingin yliopiston opetus etenkin yhteiskuntatieteissä kärsi laitavemmistolaisen opiskelijaliikkeen politiikasta. En taustani vuoksi kyennyt marssimaan minkään väristen lippulinnojen perässä. Muutamat nuoret opiskelijakellokkaat käyttäytyivät härskin ylimielisesti. Vasemmistolaisuudesta jäi kyllä myös myönteisiä jälkiä ja vaikutteita. Tuskin olisin muuten lukenut vaikkapa Kettil Bruunin ja Antti Eskolan toimittamaa teosta *Taloudellinen valta Suomessa* (1969). Muistan vieläkin kollegani Keijo Rahkosen kirjoittaman sivistyneen kirjoituksen Marxista ja marxilaisuudesta Helsingin Sanomissa. Olisipa vasemmistolaisuus tullut yliopistoon Keijon tulkitsemana. Silloin olisin itsekin ollut siinä mukana.

Vasemmistolaisuuden on kansainvälisestäikin (Atkinson 1991) todettu hidastaneen ympäristötie-

toisuuden läpimurtoa. Näin tapahtui myös Suomessa. Vielä niinkin myöhään kuin 1979 Pekka Kososen toimittamassa *Suomalainen kapitalismi* -teoksessa ympäristöliikettä verrattiin uskonnollisiin liikkeisiin!

Aika monet ”ekologiasta” kiinnostuneet opiskelijat hakivat 1960- ja 1970 -lukujen käänteessä uusia visioita ja tukea omille ajatuksilleen yliopiston ulkopuolelta. Tällainen pieni ryhmä oli myös Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella. Se syntyi Jussi Raumolinin ympärille. Ryhmästä Osmo Lampinen kirjoitti *Osmo Soininvaaran kanssa teoksen Suomi 80-luvulla* (Soininvaara & Lampinen 1980). Kävin 1970-luvun alussa säännöllisesti kuuntelemassa myös Kriittisen korkeakoulun järjestämiä luentoja. Siellä käsiteltiin usein ympäristöaiheisia teemoja, kuten kestävä kehitystä.

Tein 1975–76 sekä gradun että kansantaloustieteen sivulaudaturin ympäristöhistoriasta ja –taloudesta. Metodisesti olin varustautunut huonosti varsinkin ympäristöhistoriaa koskevaan urakkaani. Ohjausta en osannut odottaa, vaan hain yritysten ja erehdysten kautta ratkaisut pulmiini. Usein pääsin ympäristöhistorian jäljille alaviitteistä tai sivulauseista. Luettavaa oli järkyttävä määrä. Pääkaupunkiseudun kirjastot tulivat tutuiksi. Maantieteen laitoksen kirjastossa taisin olla noina vuosina kärkilainaja. Lopulta kuitenkin sain yli 200-sivuisen graduni valmiiksi. Työn viralliset tarkastajat varmaan vääntelehtivät tuskissaan. Gradun koko hävettää kyllä minuakin.

Kansantaloustieteen sivulaudaturtyön aiheena oli ympäristötalous. Sain sen hyväksytyksi todennäköisesti siksi, että professorin sijaisena sattui olemaan Nils Meinander. Hän antoi yllättävän arvostavaa ja kannustavaa palautetta työstäni. Olin lukenut hänen teoksensa *Vesisahan tarina* (Meinander 1945) ja tiesin, mistä puusta hän oli veistetty. Seuraavina vuosina Meinanderin edustama humanistinen taloustutkimus painui useiksi vuosikymmeniksi historiaan. Ehkä se jossakin vaiheessa taas palaa?

TUTKIJAJURAN ALKU

Valmistumisen jälkeen vuonna 1975 seurasi vuosia kestänyt pätkätöiden ketju tutkimuksen parissa. Yhteiskuntatieteiden parissa minulla ei ollut mahdollisuuksia jatkaa tutkimuksessa. Aloinkin hakea ”tavallisia” eli yliopiston ulkopuolisia työpaikkoja. Laajeneva hallinto imaisi silloin paljon opiskelijakollegoitani. Olin ollut muun muassa

Suomen Pankissa kesätöissä ja lukenut kansantaloustieteestä laudaturin vahvistaakseni taloutta koskevaa osaamistani. Sattuma kuitenkin puuttui peliin. Tuolloin yleisen etnologian apulaisprofessori Matti Sarmela otti yhteyttä ja pyysi käymään uskontotieteen laitoksella Kasarmintorin varrella tapaamassa professori Juha Pentikäistä työhaastattelun merkeissä. Pentikäinen palkkasikin minut koko kesäksi tekemään esitutkimuksen Suomen Akatemian projektiin Kulttuurin sopeutuminen arktiseen ympäristöön. Projektin vetäjä oli Oulun yliopiston saamen kielen professori Pekka Sarmallahti. Tein koko kesän 1976 työtä vuorotta ja sain aikaan satasivuisen raportin. Sitä ei koskaan julkaistu. Eräs hankkeen johtoon kuulunut henkilö ”lainasi” siitä kuitenkin osan väitöskirjaansa ilman lupaa ja lähdeviittauksia. Huomattuani tämän olin haljeta raivosta, mutta en osannut puolustautua ja tyhjätaskuna pelkäsin työttömyyttä. Nielin siis ylpeyteni ja sain, ehkä palkinnoksi, pari lisäkuukautta uskontotieteen laitoksella.

Projektityön päätyttyä kansanrunoustieteen (folkloristiikan) laitoksen professori Matti Kuusi tuli tapaamaan minua uskontotieteen laitokselle ja tarjosi ”koordinaattorin” työtä Suomen Akatemian maailmankuvan muutosta teollisessa Suomessa koskevassa tutkimushankkeessa. Ilmeisesti Pentikäinen oli maininnut minusta Matti Kuuselle. Siirryinkin kansanrunoustieteen laitoksen upeisiin tiloihin Meritullintorilla. Tässä työssä tapasin tiedenvälisen joukon suomalaisen humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kärkeä.

Hankkeen koordinointi tarkoitti lähinnä projektin laajennetun sihteerin hommia. Hankkeeseen kirjoitin artikkelin Luonnonvalloittajan maailmankuva (Massa 1977b). Projektin johtoryhmä (Matti Kuusi, Matti Klinge ja Risto Alapuro) kuitenkin hylkäsi sen toimittamastaan kirjasta (*Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena* 1977). Myöhemmin se julkaistiin Suomen antropologi -lehdessä. Matti Kuusi kertoi kyllä sano-neensa kollegoilleen, että he ovat nyt hylkäämässä yhden maailmankuvan peruskivistä. Hylkäys saattoi jäädä kaivelemaan jopa johtoryhmän ehdotonta voimahahmoa, Matti Klingeä, koska hän ehdotti minulle hiukan myöhemmin ”veljen maljaa”. Sellaisen kallistimmekin Meritullintorin laitoksen käytävällä, tosin ilman pikareita ja juhlahajuamaa.

Näiden lyhyiden työjaksojen jälkeen minut valittiin 1978 kolmeksi vuodeksi Suomen Akatemian

Humanistisen toimikunnan assistentiksi ympäristöhistoriaa koskevalla hankkeellani. Hiljattain selailin kellastuneista papereitani ja löysin tuon muinaisen hakemukseni toimikuntaan. Vaatimaton paperi, pakko myöntää. Maisterilla kuitenkin oli vielä tuohon aikaan mahdollisuus saada suoraan tukea Suomen Akatemialta! Kansanrunoustieteen silloisen esimiehen, suomen kielen professori Pentti Leinin aloitteesta minulle myönnettiin vuonna 1980 Kalevalaseuran nuoren tutkijan palkinto. Assistenttikauden tuloksena kirjoitin lisensiaattitutkimuksen *Ihminen ja Lapin luonto*, jonka Suomen Antropologinen Seura julkaisi vuonna 1983 (Massa 1983).

Työn tarkastusvaiheessa Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian professori Sven-Erik Åström ryhtyi syystä tai toisesta lisensiaattitutkimukseni ylimääräiseksi tarkastajaksi. Jostakin syystä hän oli ottanut lukeakseen lisensiaattityöni. Hän väitti minun selittäneen koko Suomen teollistumisen Lapin luonnonvarojen hyödyntämisellä. Tämä väite oli täysin tuulesta temmattu ja tein siitä vastineen. Valtiotieteellinen tiedekunta kuitenkin laski arvosanaa yhdellä pykälällä. Minä en tuntenut Åströmiä lainkaan, mutta tiesin että hän oli merkittävä taloushistorian tutkija ja kuulin, että hänellä oli suunnitelmia laajentaa tutkimustensa aihepiiriä ympäristöhistorian suuntaan. Tämän suunnitelman toteuttamisen hän itse asiassa oli jo aloittanut (Åström 1978).

Hänen laitokseltaan minulle vihjaistiin, että hänellä ei ollut ihan puhtaita jauhoja pussissaan, kun hän ryhtyi ylimääräiseksi tarkastajakseni. Eräs tutkija kertoi, että Åström olisi ”heittäytynyt ympäristöhistorian päälle”, ilmeisesti varatakseen sen itselleen. En osaa, enkä halua ryhtyä arvioimaan Åströmin motiiveja. Työlläni oli kuitenkin kaksi virallista ja kiistämättömästi pätevää arvioijaa, akateemikko Ilmari Hustich ja professori Olavi Riihinen. Tiedekunnan kokouksen jälkeen Åström soitti minulle urani merkellisimpiin kuuluvan puhelun, jossa sanoma oli se että ”olen pahoillani mutta NE menivät laskemaan työsi arvosanan”. Korkeaan akateemiseen älyyn liittyy ikävä kyllä myös vahvoja tunteita ja intohimoja ja arvelen, että se tässäkin taisi olla taustalla.

1970-luvun puolivälissä perustetusta Suomen Antropologisesta Seurasta tuli itselleni merkittävä forumi. Aloite seuran perustamisesta tuli sosiaa-

lianropologian apulaisprofessorilta Arne Runebergiltä. Hän kokosi ympärilleen opiskelijoidensa lisäksi kulttuuriantropologian professori Matti Sarmelan, fyysisen antropologian edustajan Pauli Kajanojan ja yleisen etnologian professori Aarne A. Koskisen. Myöhemmin tuli mukaan myös tutkijoita perinteisiltä humanistisilta aloilta ja yhteiskuntatieteistä. Seuran tarkoitus oli elvyttää Edward Westermarckin sosiaaliantropologista koulukuntaa, joka oli lopetettu ”vanhanaikaisena” sotien jälkeen, kun yhteiskuntatiedettä reivattiin tutkimaan ”modernia yhteiskuntaa”. Tuolloin moderni sosiologia alkoi voittokulkunsa ja pian väitöskirja toisensa jälkeen perustui Yhdysvalloissa kehitettyyn survey -metodologiaan. Westermarckin koulukunnalle tyypillinen kenttätyö vieraiden kulttuurien ja suurten kulttuurikysymysten parissa leimautui hyödyttömäksi eksotiikaksi (Sarmela 1977).

Suomen Antropologisen Seuran kaltaisia tieteellisiä vastakulttuureita ei kasva joka oksalla.

Suomen Antropologisen Seuran kaltaisia tieteellisiä vastakulttuureita ei kasva joka oksalla. Ne ovat äärimmäisen harvinaisia. Seura keräsi useilta tieteenaloilta toisinajattelijoina ja se tarjosi heille uusia verkostoitumismahdollisuuksia. Parhaiten muistan tapaamiseni Arne Runebergin kanssa. Hän ymmärsi puolesta sanasta mitä tavoittelin ja tarjoutui jopa ruotsintamaan erään artikkelini. Minulla on vieläkin arkistossani Runebergin raa-kakäännös artikkelistani. Sovimme, että palaamme sen viimeistelyyn hänen Ruotsin matkansa jälkeen. Viimeistely jäi tekemättä, koska Runeberg kuoli 67-vuotiaana 1979 tuon matkan aikana.

Myös yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen ensimmäiset julkaisuni ilmestyivät seuran julkaisuissa. Matti Sarmelan pyynnöstä toimitin Suomen Antropologiin saamelaiskysymyksestä erikoisnumeron. Siitä tuli ensimmäinen toimitustyöni (Massa 1977a). Arkoihin saamelaiskysymykseen ei ole sen jälkeen tehnyt mieli puuttua.

Seuran toiminta herätti huomiota ja sen tilaisuudet saivat myös median liikkeelle. 1970- ja 1980-luvun taitteen jälkeen antropologian asema viral-

listui Helsingin yliopistossa. Seuran asema tutkimuksen vastakulttuurina painui yhteiskuntatieteen marginaaliin. Siltä tilanne ainakin meistä ulkopuolelle jääneistä tuntui. Meille aitoa tieteidenvälistä vuoropuhelua ja kieltämättä myös omaa vihreää oksaa hakeneille jäi luu käteen. Tutkimus ei uudistunutkaan, kuten me naiivisti olimme kuvitelleet.

Vuonna 1981 Olavi Riihinen kutsui minut assistentiksi Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella. Tämä aloitti ajanjakson, jota kutsun tässä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kaudeksi (noin 1983- noin 1995). Kauden aluksi sain Kanadan hallituksen apurahan 1982–83 McGillin yliopiston vierailevaksi tutkijaksi maantieteen laitokselle Montrealiin. Tuohon aikaan kansainväliset vierailut ulkomaisiin yliopistoihin olivat vielä melko harvinaisia. Luin vierailun aikana paljon pohjoista vyöhykettä koskevaa kirjallisuutta McGillin yliopiston kirjastossa ja matkustelin Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Montrealissa syttynyt kiinnostus pohjoisen vyöhykkeen ympäristöhistoriaan näkyy muutamassa julkaisussa (Massa 1994; 1999; 2007; Massa & Bolotova 2017). Pohjoinen vyöhyke olisi muuten juuri nyt antoisa työkenttä esimerkiksi suomalaisille ympäristöhistorian tutkijoille. Heillä on usein muita paremmat kielitaidolliset valmiudet sen tutkimiseen.

Sosiaalipolitiikan assistentin toimi oli ensimmäinen opetusvirkeni Helsingin yliopistossa. Tärkeintä oli kuitenkin se, että pystyin nyt ensimmäistä kertaa kehittelemään ideoitani yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta hieman vakaammalta pohjalta. Laitoksen silloinen johtaja Tapani Purola piti teemojani aluksi ”eksoottisina”, mutta pian löysimme yhteisen sävelen, kun keskustelimme hänen esittämästään terveyssairausmallista. Siinä kytkettiin yhteen yksilön psyko fyysinen järjestelmä, yksilön sosiaaliset kytkennät ja yksilön kokemus selittämään sairauden ja terveyden kokemusta (Purola 2000). Neljänneksi tasoksi esitin yksilön ekologisia kytkentöjä. Tästä näkökulmasta kirjoitin artikkelin myös *Ympäristöterveyden käsikirjaan* (Massa 1993 c).

Vauhtiin päästyäni ehdotin Purolalle 1980-luvun alussa useaan otteeseen ”ympäristöpolitiikan lohkon” rakentamista muiden sosiaalipolitiikan erityisalueiden joukkoon. Hän muisti tämän keskustelun, kun valtio-opin professori Ilkka Heiskanen ehdotti tiedekuntakokouksessa ympäristöpoli-

tiikan opetuksen aloittamista omalla laitoksellaan. Purola vastasi, että sosiaalipolitiikan laitokselle oli juuri palkattu assistentti tätä tehtävää varten. Ympäristöpolitiikan opetus valtiotieteellisessä tiedekunnassa käynnistyiikin sitten sosiaalipolitiikan, eikä valtio-opin yhteydessä.

Ympäristöpolitiikan opetus valtiotieteellisessä tiedekunnassa käynnistyiikin sitten sosiaalipolitiikan, eikä valtio-opin yhteydessä.

Kansainvälisestä kirjallisuudesta haluan mainita erikseen kolme yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta vauhdittanutta julkaisua, jotka kaikki luin tuoreeltaan. William Ophuls (1977) loi ekologisen niukkuuden maailmaan sopivan uuden ainutlaatuisen poliittisen teorian. Sachs (1980) näki taas ”ekokehittämisen” alkavan parhaiten kulttuurisesti helpommin sulavista muutoksista ja etenevän vasta sitten haasteellisimpiin muutoksiin. Beckin (1986) teoksen *Risikogesellschaft* suomalaista vastaanottoa arvioin Helsingin Sanomien koko sivun artikkelissa. Muutamat suomalaiset sosiologit olivat *Sociologia*-lehden riskiyhteiskuntaa koskevassa erikoisnumerossa keskittyneet ainoastaan Beckin individualismiteemaan ja ohittaneet hänen sosiologian ekologisen paradigmatiikkiansä, vaikka se oli sentään teoksen pääviesti. Olin tyrmistynyt tästä. HS:n artikkeli kyllä huomattiin, mutta palautevyöryä ei tullut. Erik Allardtilta sain kuitenkin rohkaisevan viestin Suomen akatemiasta: ”Olemme liikkumassa ympäristökriisin tutkimusta kohden”. Muistan myös filosofi Esa Saarisen lähettämän innostuneen kirjeen.

Ignacy Sachsin teos *Stratégies de l'éco-développement* sai luovuttaa nimensä vuonna 1984 alkaneelle ekokehitysseminaarille. Ajatus syntyi proseminaarissani, johon osallistui myös oppilaakseni Teknillisestä korkeakoulusta tullut Rauno Sairinen. Ekokehitysseminaari kokosi yhteen toistakymmentä nuorta tutkijaa ja opiskelijaa. Heistä monet, kuten Rauno Sairinen, Ari Lehtinen ja Jukka Similä, päätyivät myöhemmin professoreiksi ja tutkijoiksi. Joukossa oli myös silloisen ympäristöliikkeen aktiiveja, kuten Kai Vaara ja Jakob Donner-Amnell. Semi-

naari huomattiin ja siellä piipahti kerran myös Olli Rehn, myöhemmin EU:n talouskomissaari ja Suomen Pankin pääjohtaja. Tästä epävirallisesta seminaarista käynnistyi ympäristöpolitiikan opetus valtiotieteellisessä tiedekunnassa.

YHTEISKUNTATIETEELLINEN YMPÄRISTÖTUTKIMUS

Ekokehitysseminaarissa syntyi myös päätös yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta koskevan seminaarin järjestämisestä. Järjestäjinä olivat itseni lisäksi jälleen Rauno Sairinen (silloin siviilipalvelusmies yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksesta, TKK), Jari Paldanius (HY:n maankäytön ekonomian laitos) ja Ilkka Haapola (HY:n Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus). Seminaari kiinnosti kovasti myös tutkijoita.

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta ei kuitenkaan osallistunut kukaan, vaikka kutsuin sinne henkilökohtaisesti professori Briitta Koskiahon (Mäkinen 1989). Myöhemmin minua syytettiin toistuvasti siitä, että olisin jättänyt ympäristöaiheen kannalta tärkeän laitoksen kutsu-matta. Tämä ei siis pidä paikkansa.

Seminaari oli tammikuun puolessavälissä 1990. Yleisömenestys yllätti ja päädyimme lopulta Porthania 3:n ja 2:n kautta Porthania 1:seen, isoimpaan mahdolliseen luentosaliin. Sekin täytyi ääriään myöten. Olimme löytäneet akateemisen kultasuonen! Jälkikäteen olen ihmetellyt, miten nämä kaikki salit sattuiivat olemaan vapaita tuona päivänä.

Seminaarin esitysten pohjalta toimitin Rauno Sairisen kanssa teoksen *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle* (1991). Uskallan sanoa, että teoksesta tuli yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen avainteos, lähtökohta monille muille teoksille ja artikkeleille. Teoksella oli myös tietty ”hunajapurkkivaikutus”. Markku Wileniuksen (1995) mukaan jo vuonna 1995 ”ympäristösosiologista tutkimusta” tehtiin ja alan opetusta annettiin ”aktiivisesti” jo kahdeksassa yhteiskuntatieteen laitoksessa! Alalla oli jo 40 täyspäiväisesti rahoitettua tutkijaa, eniten maan pohjois- ja itäosien nuorissa yliopistoissa. Tulosta vahvasti Tytti Viinikaisen Suomen ympäristökeskukselle pari vuotta tämän jälkeen toimittama yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen bibliografia (1997), jossa mainitaan jo yli 600 nimikettä.

Oliko tilanne tosiaan näin hyvä? 1980- ja 1990-lukujen aikana oli varmaankin tapahtunut

luonnollista siirtymistä ympäristökysymysten tarkasteluun. Systemaattista opetusta ei kai juuri ollut ehditty järjestää missään. Suomessahan ei ollut vuonna 1995 yhtään ympäristösosiologian oppituolia. Ympäristöpolitiikan tutkimuksen alueella ainokainen professuuri taisi olla Tampereen yliopistossa. Rahoituksen kannalta oli kuitenkin järkevää julistautua olevansa jo alalla. Kyselystä syntyi kuitenkin liian optimistinen kuva ”ympäristösosiologian” tilanteesta. ”Mitäpä sitä kehittämään alaa, joka jo valmiiksi on kehittynyt ja verkostoitunut”, olisi voinut olla jonkun tiedepolitiikan päättäjän reaktio Wileniuksen artikkelin luettuaan.

Oli miten oli, omaa tilannettani kirjan saama huomio ja suosio ei juuri parantanut. Opettajana olin valtiotieteellisessä tiedekunnassa edelleen alani ainokainen. Tässä tilanteessa katsoin velvollisuudekseni hakea yliopistohallinnolta tukea alalle. Lähetin kirjelmän tiedekunnalle, jossa pyydettiin kahden uuden yliopistolehtorin palkkaamista alalle. Perustelin tätä globaalien ekologisen niukkuuden teemalla. Tiedekunta ei kuitenkaan antanut lisää resursseja. Tiedekunta ei halunnut perustaa ”uutta osuustoimintainstituuttia”, kuten tiedekuntasihteerini minulle suomensi. Tuo instituutti oli juuri saanut huonot pisteet Helsingin yliopiston ensimmäisessä kansainvälisessä arviossa ja päätetty lopettaa. Tässä menivät puurot ja vellit tiedekunnalta pahasti sekaisin, koska emme todellakaan suunnitelleet lainkaan instituuttia, vaan haimme lisää opettajavoimia tärkeänä pitämällemme alalle.

Kävimme 2000-luvun alussa myös rehtori Ilkka Niiniluodon luona tutkijaryhmän kanssa. Yllättäen myös rehtori suhtautui aloitteeseemme nihkeästi. Muun muassa ympäristöpolitiikan tutkimus oli hänelle uusi asia tai niin hän siihen ainakin reagoi. Lupauksia alan vahvistamiseksi ei tullut, vaan hän pyysi meitä kääntymään dekaanien puoleen. Näin olimme noidankehässä, koska olimme jo olleet yhteydessä dekaaneihin.

Näitä yliopistohallinnon ratkaisuja voi perustella, koska meitä oli vain kourallinen ja olimme syrjässä valtavirroista. Meihin ei luotettu. Tilanne oli aivan toinen kaupunki- ja naistutkimuksessa, joita monet vahvat professorit tukivat ja joihin panostettiin samaan aikaan useilla uusilla professuureilla.

Ympäristötutkimuksen ympärille syntyi kuitenkin 2000-luvun alussa tutkimusverkosto, Helsinki University Environmental Research Centre (HERC),

myöhemmin Helsinki University Center for Environment (HENVI). Aloite tuli nyt Kari Raiviolta, yliopiston vahvalta kanslerilta. HERC ja HENVI jakoivat rahoitusta ja tarjosivat ympäristöalan koordinaatiota. HERC:in suunnitteluvaiheessa otin yhteyttä Raivioon ja kerroin että koordinaatio ei tule riittämään yhteiskuntatieteissä, koska ala oli ”vaikiintumaton puuteala”. Näin Suomen Akatemia oli juuri samaan aikaan linjannut. Tämä tarkoitti sitä, että toiminta oli edelleen tilapäisrahoituksella tai -nimityksillä olevien tutkijoiden ja opettajien varassa (Massa 1998). Raivio ei vastannut. Yhteiskuntatieteisiin tuli kuitenkin vuosien mittaan näiden verkostojen kautta rahoitusta, myös omaan tutkimusryhmääni. Vasta tammikuussa 2018 Helsingin yliopisto otti tärkeän askeleen perustamalla kestävyystieteen instituutin, Helsinki Institute of Sustainability Science (HELSUS).

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vakiintuminen pääsi kuitenkin tutkijoiden yhteistyöverkostoissa vauhtiin jo 1990-luvun ensi vuosikymmenillä. Alue- ja ympäristötutkimuksen seura perustettiin vuonna 1993 (<http://www.ays.fi/>). Seuraavana vuonna tein aloitteen yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta yhdistävästä sähköpostilistasta (yt-ymp@helsinki.fi). Tämä lista on siitä lähtien toiminut alan keskeisenä kommunikaatioverkostona. Tampereen yliopiston ympäristöpolitiikan professorina siihen aikaan toimineen Jussi Raumolinin aloitteesta perustettiin Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seura vuonna 1994 ja se on toiminut siitä pitäen. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen ensimmäinen tohtorikoulutusohjelma aloitti vuonna 1995 Yrjö Hailan johdolla. Hailasta oli tullut Tampereen yliopiston ympäristöpolitiikan professuurin haltija Jussi Raumolinin jälkeen.

POOLIPROFESSUURI KESKUSTAKAMPUS - VIIKKI

Vuonna 2001 ryhdyin hoitamaan Viikin limnologian ja ympäristönsuojelutieteen ja keskustakampuksen sosiaalipolitiikan laitoksen yhteistä pooliprofessuuria. Se jakaantui valtiotieteellisen, biotieteellisen ja maatalousmetsätieteellisen tiedekunnan välillä. Aloitteen tekijöinä olivat ympäristönsuojelutieteen professori Pekka Kauppi ja sosiaalipolitiikan professori Risto Eräsaari. Tietääkseni Pekka Kauppiin vaikuttivat tässä hankkeessa jotkut ympäristönsuojelun aktiiviset opiskelijat.

Sosiaalipolitiikan laitokselle perustin tässä vaiheessa yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tutkijaseminaarin. Seminaari oli kyllä kokoonnutunut aikaisemminkin, mutta nyt se sai virallisen aseman. Kokoonnuimme kolmannessa kerroksessa Heikki Wariksen legendaarisen pyöreän pöydän ääressä. Mukana oli toistakymmentä väitöskirjantekijää. Pääosin seminaari tuotti hyviä väitöskirjoja ja – ennen kaikkea – tunnelma oli aina korkealla (ks. luettelo väitöskirjoista tekstin lopussa). Sain myös aika hyvin projektirahoituksia eri hankkeisiin.

Tein myös aloitteen EU:n asiantuntijana silloin toimineen Pekka Haaviston kutsumisesta yhteiskuntapolitiikan laitokselle luennoimaan globaalia ympäristöpolitiikasta. Esimerkiksi syksyllä 2006 Haaviston kurssin läpäisi 90 opiskelijaa. Tämä vuosittain toistuva Haaviston kurssi tuotti siinä vaiheessa suurimman osan yhteiskuntapolitiikan laitoksen englanninkielisen opetuksen opintoviikoista. Haaviston luennointia yliopistolla on myöhemmin arvosteltu, koska hänellä ei ole maisteritutkintoa. Hän oli kuitenkin ympäristökysymysten kokemusasiantuntija EU:n ja YK:n palveluksessa. Opiskelijoiden palaute Haaviston luennoista oli myös kauttaaltaan positiivista. Eräs intialainen opiskelija kertoi haluavansa ”Intian Pekka Haavistoksi”.

Hoidin pooliprofessuuria viisivuotiskauden 2001–2006, jonka jälkeen yliopisto päätti vakinaistaa professuurin. Tilanne näytti kannaltani hyvältä, koska vuonna 2005 Helsingin yliopiston tutkimuksen tasoa arvioivan paneelin mukaan ympäristöpolitiikan ryhmä kuului alan kärkiviidennekseen Euroopassa (*“Environmental scholarship in the Department ranks within Europe’s top 20 %”*, Evaluation report 2005). Tosiasiassa tällä arvioilla ei ollut mitään merkitystä virantäytössä.

Jossakin vakinaistamisprosessin vaiheessa valtiotieteellisen tiedekunnan dekaani pysäytti minut Senaatintorin kulmalla ja kertoi, että minut tullaan kutsumaan professuuriin. Kun kyselin aikaisemmista pettymyksistä oppineena, että onko tämä varma tieto, dekaani melkein loukkaantui: ”Etkö luota Helsingin yliopiston kolmeen dekaaniin?”. Pakkohan tuo oli uskoa. Kävin ostamassa pullon kuohuvaa ja juhlimme kotona. Ei olisi kannattanut, sillä hiukan myöhemmin minulle kerrottiin, että edessä oli sittenkin kilpahaku. Syytä tähän nopeaan käänteeseen ei kerrottu, mutta arvattavasti dekaanien

pään käänsi kansleri Raivio, joka vahvistaa professorisuurinimitykset. Kilpahauun tuloksena professoriksi nimitettiin Janne Hukkinen. Hän olikin minua pätevämpi ja ennen kaikkea kansainvälisempi. Sain siis potkut kotitiedekunnastani 60-vuotispäivänäni. Alan jatko-opiskelijoiden järjestämissä läksiäisissä sain silmiini outoa kosteutta.

Onneksi olin ennakoanut tilanteen ja saanut jo aiemmin ympäristöpolitiikan yliopistolehtoraatin ympäristönsuojelutieteen laitokselta. Kyseessä oli uusi toimi, koska tiedekunta oli huomannut, että yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus kiinnosti opiskelijoita ja alalle tarvittiin lisää voimavaroja. Yliopistolehtorina pystyin keskittymään Viikkiin, mutta samalla jouduin siirtämään painopistettä perusopetukseen.

Vuonna 2005 Helsingin yliopiston tutkimuksen tasoa arvioivan paneelin mukaan ympäristöpolitiikan ryhmä kuului alan kärkiviidennekseen Euroopassa.

Syksyllä 2010 tiedeyhteisö pääsi yllättämään minut tarjoamalla professorin arvonimeä. Sitä puuhauksissa olivat professori Pekka Kauppi ja professori JP Roos. Valtiovallan puolesta mukana oli kansliapäällikkö Hannele Pokka. Hyväksyin hankkeen, koska minulle vakuutettiin, että tiedeyhteisön huomionsoituksista ei ole sopivaa kieltäytyä. Lisäksi arvonimi ei ollut arvostuksen osoitus yksin minulle, vaan myös edustamalleni alalle.

Viikissä alkoi tutustumiseni luonnontieteisiin, joka jatkui aina työurani loppuun saakka vuonna 2016. Pekka Nuortevan perustama maan ensimmäinen ympäristönsuojelun laitos oli vielä siihen aikaan varsin erikoinen yksikkö. Laitoksen arjessa ohjaimet olivat vielä 2000-luvulla melko tiukasti assistentti/yliopistolehtori Risto Willamolla, opiskelijoiden ja monien ulkopuolistenkin palvomalla ”Ripalla”. Hän väitteli vuonna 2005, jolloin ehdin jopa ohjata hänen massiivista työtään. Ripan asema perustui karismaattiseen opetukseen, opiskelijoiden vahvaan tukeen ja ehkä myös esimiehen tarpeeseen delegoida hänelle työtehtäviään, varsinkin opiskelijoiden perusohjausta. Ripa opetti

”kokonaisvaltaista ympäristönsuojelutiedettä” ja se kiinnosti opiskelijoita. Totuuden nimessä kaikki opiskelijat eivät tosin olleet yhtä myötäsukaisia Ripan opetukseen. Eräs jopa väitti, että ympäristönsuojelun laitokselle oli syntynyt uskonnollinen liike karismaattisen assistentin ympärille. Tämä oli liioittelua, koska esimiehen valtaa Ripalla ei ollut. Kokonaisvaltaisessa ajattelussa oli lisäksi paljon hyvää. Myöhemmin yhdistimme hänen kanssaan voimavaramme, kun toimitin tieteidenvälisistä metodeista teoksen (Massa 2014).

Ympäristönsuojelun laitoksella minut työnnettiin niin sanotun ”graduputken” hoitajaksi. En osannut taistella vastaan, vaikka professorina minulla olisi ollut siihen mahdollisuuksia. Graduputken hoito tarkoitti loputonta graduohjausta, graduseminaareja, gradujen lukemista ja arviointia. Työtä oli liikaa, koska suurin piirtein kaikki halusivat kirjoittaa gradunsa yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen alueelta. Varsinkin alkuvuosina pyöritin Viikissä pariakin graduseminaaria rinnakkain. Yhteensä ohjaisin Viikille pitkälle toistasataa gradua.

Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus kiinnosti opiskelijoita ja alalle tarvittiin lisää voimavaroja.

Toinen valtava työ oli ympäristöpolitiikan peruskurssin luennot. Luennolle osallistui parhaimmillaan yli 200 opiskelijaa, joiden suoritukset jouduin yksin tarkastamaan. Yritin parhaani, mutta tämä luentosarja vei minut uupumuksen partaalle.

Hahmottelin ensimmäisen version tieteidenvälisestä metodiseminaarista 2010-luvulla, kun aloin pyörittää tieteidenvälistä metodikurssia, jonka aluksi järjestin vierailuluentosarjan tieteidenvälisistä menetelmistä. Tästä materiaalista syntyi myöhemmin teos *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen* (2014).

Sirkku Juholan nimittäminen apulaisprofessoriksi vuonna 2013 helpotti jossakin määrin työtaakkani. Tein aloitteen tästä virasta yhdessä Janne Hukkisen kanssa. Ehdotimme alaksi yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen menetelmiä, joiden osaamisesta oli mielestämme suurin tarve. Tiedekunnan ja laitoksen käsittelyssä ala kuitenkin

muuttui kaupunkiympäristöpolitiikaksi, joka oli laitoksen johtajan Jari Niemelän erikoistumisalue. Käytännössä alan muutoksella ei ollut suurta väliä, koska Sirkusta laitos sai kansainvälisen ja tehokkaan apulaisprofessorin ja myöhemmin professorin.

Tutkimuksen alueella Viikin kausi oli aktiivista aikaa. Johdin pariakin isoa projektia. Työurani loppupuolella minulle tarjoutui mahdollisuus olla mukana hienossa luonnontieteellis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimusryhmässä, jossa tutkittiin tieteidenvälisesti järvien ympäristöhistoriaa ja -politiikkaa (Horppila ym. 2017; Schönach ym. 2017; Schönach ym. 2018). Aikaisemminkin olin yrittänyt koota yhdessä julkaisevaa ryhmää yhteiskuntatieteen piirissä, mutta alan vakiintumattomuus, yhteiskuntatieteen individualistinen tutkimuskulttuuri ja myös oma raskas työkuormani tekivät sen mahdottomaksi.

Viikissä lukuvuosi 2015–2016 oli hektinen. Helsingin yliopisto oli sysännyt tutkintorakenneuudistuksen eli Ison Pyörän liikkeelle ja tavoitteli tutkintojen perusteellista muutosta luomalla muun muassa kandi- ja maisterikoulut. Olin aluksi innostuneena mukana, koska näin siinä mahdollisuuden ympäristötutkimuksen laajentamiseen niin, että myös yhteiskuntatiede ja humanistiset tieteet olisivat aidosti ja läpäisevästi mukana. Myöhemmin huomasi olleeni sinisilmäinen. Isoa pyörää kiertämään ilmestyi ihmisiä eri tiedekunnista kuin sieninä sateella. Seurauksena oli enemmän tai vähemmän julkisia kamppailuja eri suuntausten välillä. Käytävillä huudettiin. Hoidin tuohon aikaan professorin tittelillä ympäristömuutoksen ja -politiikan esimiehen tehtävää, mutta se ei paljoa painanut näissä ki-soissa. Onnittelin itseäni päästessäni eläkkeelle 68 vuotta täytettyäni.

Kaikkiaan olen siis ollut töissä viidessä Helsingin yliopiston tiedekunnassa ja kuudella eri nimisellä laitoksella. Tämän tiedekuntakierron aikana olen nähnyt Helsingin yliopistoa monesta näkökulmasta. Kotitiedekuntani on valtiotieteellinen, siellä olivat parhaat ystäväni ja sinne olisin mieluiten jäänyt, jos se olisi ollut mahdollista. Tutkijaurani ei kuitenkaan alkanut valtiotieteellisessä, vaan kiersin sinne humanististen laitosten kautta. Uskontotieteen laitos oli jaettu mielenkiintoisesti teologisen ja historialliskielitieteellisen tiedekunnan kanssa. Olenpa uskontotieteen puitteissa kokenut sellaisenkin merkillisyyden kuin aamuhar-

tauden yliopistossa. Eräs kollegani opetti tuolla laitoksella tosissaan levitoimaan. Uskontotieteestä siirryin muutamaksi vuodeksi koordinaattoriksi ja tutkijaksi kansanrunoustieteen laitokselle historiallis-kielitieteelliseen tiedekuntaan ja sen jälkeen sosiaalipolitiikan laitokselle valtiotieteelliseen tiedekuntaan. Viikin kauteni (1999-) aloitin limnologian ja ympäristönsuojelun laitokselta, joka silloin oli osa maatalous-metsätieteellistä tiedekuntaa. Uusi ympäristömuutoksen ja -politiikan laitos taas luotiin bio- ja ympäristötieteelliseen tiedekuntaan ja tähdentää politiikan tutkimuksen entistä vahvempaa asemaa ympäristötieteissä.

TUTKIMUSTEEMOJA

Tutkimuksessa olen pysynyt tiukasti yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen parissa, tosin olen liikkunut varsin paljon sen sisällä. Jo Olavi Riihinen oli huolissaan siitä, että en pysynyt aloillani, vaan vaeltelin eri aiheissa. Teemoinani ovat olleet muun muassa yhteiskuntatieteellinen energiatutkimus, talouden ekologinen modernisaatio, ekososiaalinen kehitys, arkielämän ympäristöpolitiikka, syyllistymiskilpi, ympäristöteoriat ja –paradigmat, integroidut menetelmät, Venäjän ympäristöpolitiikka, tiedepolitiikka, ympäristöhistoria, sodan tutkimus ja pohjoisen vyöhykkeen tutkimus. Keskittyminen johonkin niistä olisi ollut viisautta.

Minulla on ollut neljä isoa aihetta. Ensimmäinen ja ylivoimaisesti tärkein teema on ollut yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus tai ”toinen ympäristötiede”, kuten tätä suuntausta kutsuin vuonna 1998 ilmestyneessä kokoomateoksessa (Massa 1998). Eri versiota tästä teemasta on hämentävä määrä. Ympäristöhistoriasta minut ehkä tunnetaan parhaiten (Massa 1987, 1993, 1994, 1995). Väitöskirjaani on pidetty ensimmäisenä ympäristöhistorian väitöskirjana Suomessa. Muista kartoituksista mainittakoon ekologinen antropologia (Massa 1979), ekologinen kulttuurintutkimus (Massa 1981), yhteiskuntatieteellinen energiatutkimus (Massa 1982), ympäristösosiaalipolitiikka (Massa 1992), pohjoisen vyöhykkeen ympäristöhistoria (Massa 1987, 2007) ja ekologinen taloustiede (Massa 1995, 2008). Tämä kertoo sekä alan suuresta variaatiosta että omasta jälkikäteen arvioituna ehkä hieman tarpeettomasta yrityksestä sijoittua edes joltakin kulmalta perinteisten tieteenalojen joukkoon.

Toinen teema on ollut ympäristöpolitiikan tut-

kimus. Näistä mainittakoon ekologinen modernisaatio (1995), ekososiaalipolitiikka (2009), arkielämän ympäristöpolitiikka (Massa 2006), pohjoisen vyöhykkeen ympäristöpolitiikka (Massa 2007) ja kestävä yhteiskunnan politiikka (Massa 2013). Jokainen näistä olisi riittänyt erikoistumisalueeksi.

Eläkkeellä ollessani tein Twitterissä aloitteen arkielämän ympäristöpolitiikan jatkohankkeeksi. Se toteutuikin sitten Senja Laakson ja Riikka Aron toimittamana (Planeetan kokoinen arki 2022). Keväällä 2021 professori Jari Niemelä pyysi minua osallistumaan kestävyystiedettä esittelevään teokseen. Se julkaistiin 2022 Tarja Halosen, Kaisa Korhonen-Kurjen, Jari Niemelän ja Janna Pietikäisen toimittamana (Kestävyuden avaimet 2022). Teos julkaistiin englanniksi käännettynä kesällä 2024.

Kolmas teema on yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen teoria. Odotin turhaan, että filosofit tai yhteiskuntapolitiikan teoreetikot olisivat ottaneet tämän alueen esille. Tein lopulta aloitteen Ympäristö yhteiskuntateorioissa –symposiumin järjestämisestä toukokuussa 2007 ja sain mukaan järjestäjiksi Helsingin yliopiston bio- ja ympäristötieteen laitoksen ja Helsinki University Environmental Research Centren (HERC). Symposiumin aineiston perusteella toimitin vuonna 2009 ilmestyneen teoksen *Vihreä teoria* (2009). Toimitustyön lisäksi oma panokseni siihen oli pitkäkö johdantoartikkeli sekä yhdessä Tuuli Hirvilammen kanssa kirjoittamani artikkeli ympäristösosiaalipolitiikasta.

Neljäs tutkimusteemani on yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen menetelmät. Viikissä törmäsin rönsyilevään tieteidenväliseen retoriikkaan, joka ei kuitenkaan perustunut kunnolliseen

metodiseen osaamiseen. Opiskelijat kirjoittivat tästä syystä esseemäisiä filosofisia tai puolifilosofisia graduja. Ne menivät kyllä läpi, mutta taso oli vaatimatonta ja valmistuminen viivästyi. HERC järjesti ehdotuksestani vuonna 2007 luentosarjan tieteidenvälisistä metodeista, mutta katsoi että sen tehtävänä ei ollut järjestää pysyvää opetusta. Näin opetus jäi edelleen ainakin ympäristösuojelun laitoksella harteilleni. Idea kehittyi kuitenkin koko ajan ja alkoi kypsyä 2010-luvulla. Lopulta toimitin seminaarin ja metodikurssin perusteella kirjan Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen (2014).

Arkistossani on korkea pino joko itse tai kollegojen kanssa tehtyjä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kehittämissuunnitelmia. Ne liittyvät yhteiskuntatieteellis-humanistiseen ympäristötutkimukseen ja -opetukseen, ympäristöpolitiikan tutkimukseen ja opetuksen sekä tieteidenvälisen infrastruktuurin parantamiseen. Ensimmäisen osalta olen mielestäni onnistunut. Ympäristöpolitiikan tutkimuksen vauhdikas kehitystyö jäi sen sijaan pahasti kesken, mutta se on jatkunut Janne Hukkisen tutkimusryhmässä.

On ollut mielenkiintoista seurata kuluvan vuoden alussa perustetun Helsinki Institute of Sustainability Sciencen (HELSUS) kehitystä. Alalle on tullut ja tulossa huomattavasti uusia resursseja, joista aikanani ei voinut muuta kuin haaveilla. Hienoa että asiat ovat vihdoinkin tässä pisteessä! (vrt. Hukkinen tässä teoksessa.)

TAKAPOTKUJA

Omat kokemukseni osoittavat, miten hankalaa on saada uusi ala vakiinnutetuksi yliopistoon. Väheksyntää tuli myös omista riveistä. Eräs sosiaalipolitiikan pääprofessoreista pilkkasi ympäristöpolitiikan tutkimusta avoimesti. Hänellä oli tapana kysyä minulta ”Mikä on ympäristön tila tänään”, osoittaakseen, miten hassua oli tehdä ympäristötutkimusta yhteiskuntatieteissä. Luonnontieteen puolella jotkut pitivät yhteiskuntatiedettä kilpailijana ja vähätelivät sitä, jos ei avoimesti niin ainakin kulisseyttä. Eräs huumorin kukka kyseli minulta ehtimiseen ”ilmaistointimuutoksen” etenemisestä.

Nämä tapaukset kuitenkin kuuluivat ikään kuin luontaisetiuihin ja niissä on mukana myös huumoria. Aistin joissakin niissä myös hieman kateuttakin. Aika kevyesti suhtauduin myös siihen, että jouduin

myös ydinenergiaa kannattavien nuorten mustalle listalle. Olin siinä hyvässä seurassa, koska esimerkiksi tulevaisuudentutkimuksen professori Pentti Malaska oli samalla listalla. En tiedä miksi nimeni oli siinä. *Energia, kulttuuri ja tulevaisuus* -teoksessa ei suoraan vastustettu, jos ei ihailtukaan ydinvoimaa, vaan kartoitettiin energiankäytön kulttuurisia syvärakenteita. Mustasta listasta ei minulle ollut mitään haittaa, vaan pidin sitä enemmänkin kunniamerkkinä. Pentti Malaska kuitenkin suuttui ja haastoi ydinvoimanoireet oikeuteen, sillä tuloksella, että lista hävisi netistä.

Yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta pidettiin muun muassa maailmanlopun profetiana tai poliittisena ideologiana.

Muutamassa muussa tapauksessa leikki oli kuitenkin kaukana. Kerron seuraavassa kolme tapaus. Ne ovat sellaisia, joista on olemassa arkistoissa todisteet.

Ympäristöministeriön ylimmässä johdossa oli henkilöitä, jotka vastustivat yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta, eivätkä ainakaan auttaneet uusien tutkimusalojen rakentamisessa (ks. kuitenkin Höijer ym. tässä teoksessa). Sitä pidettiin muun muassa maailmanlopun profetiana tai poliittisena ideologiana. Keskustelua yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta ympäristöministeriön itsetietoisen johdon ja yliopistojen marginaalisten tutkijoiden välillä on masentavaa lukea (ks. esim. Ojala 1995; Koskinen 1996). Osasyy oli se, että YM:n johdossa oli luonnontieteilijöitä, jotka eivät pitäneet ”kaiken maailman yhteiskuntatieteilijöiden” tunkeutumisesta ympäristöalalle, vaikka tämän alan varjelu ei kai tarkkaan ottaen kuulunutkaan heidän tehtäväkuvaansa.

Jouduin myös itse tähän myllyyn. Ympäristösuojelun vastaava toimittaja pyysi minulta tutkimusalani kuvausta lehteensä vuonna 1991. Kirjoitin mielestäni asiallisen jutun, joka ilmestyikin lehdessä. Yllättäen julkaisun nimiösivulla kirjoitukseni oli laitettu vastaavan toimittajan nimiin (Ruokoranta 1991)! Kirjoituksen yhteydessä esiinnyin sentään oman kirjoitukseni kirjoittajana (Massa 1991). Vas-

taava toimittaja pyyteli anteeksi, mutta ei osannut selittää, miten tämä oli mahdollista. Virheitä sattuu, mutta kontekstin huomioiden arvelen, että tämä oli päätoimittajan (joka oli samalla YM:n osastopäällikkö) eräs tapa syrjiä yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta.

Toinen tapaus saattaa liittyä joltain reunaltaan edelliseen. Kyse oli saksalaisten politologien ja sosiologien piirissä syntyneen ekomodernisaatiostategian vastaanotosta Suomessa (Huber 1982; Jänicke 1984). Tämä strategia oli kohtalaisen monipuolisesti esillä suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa (esim. Massa 1995; Massa 2000). Ekomodernisaation keskeisenä ajatuksena oli liittää ympäristökysymykset valistuksen perinteeseen yhdistämällä luonnonvarojen säästäminen, ekotehokkuuden lisääminen ja kestävien avainnovaatioiden luominen. Kävin ekomodernisaation suomalaisesta vastaanotosta keskustelua Sauli Rouhisen (2014) väitöskirjan yhteydessä, koska olin hänen väitöskirjansa esitarkastaja. Suomessa julkinen hallinto oli Rouhisen mukaan sitoutunut niin tiukasti kestävä kehityksen ajatuksiin, että ekomodernisaatio ei sopinut sen agendalle, vaikka siitä oltiinkin tietoisia. Kestävä kehitys ulottuvuusiin ehkä sopikin paremmin sektoreihin jakaantuneeseen hallintoon. Ekomodernisaatio olisi sen sijaan vaatinut kokonaan uudenlaisen ajattelun ja sille perustuvan yhteiskuntapolitiikan luomista. Ekomodernisaatio ei kiinnostanut ehkä myöskään siksi, että ajatus tuli hallinnon ulkopuolelta ja vieläpä marginaalisena pidetyiltä yhteiskuntatieteilijöiltä. Ekomodernisaation omaksuminen olisi kyllä tarjonnut hyvät puitteet keskustella myös muista talouden vaihtoehtokäsitteistä – vakaa talous, kiertätalous, kohtuutalous, kasvun jälkeinen talous ja uusimpana versiona vihreä siirtymä – valistuksen perinteen yhteydessä.

Raskainta on muistella ympäristöpolitiikan verkko-opetushankkeen Yrtin alasajoa. Ideoin ja suunnittelin tämän verkoston vuosituhaten vaihteessa. Kuvittelin tekeväni palveluksen ympäristöpolitiikan alalle ja Helsingin yliopistolle. Kuinka väärässä olinkaan! Alku näytti hyvältä. Verkosto toimi noin vuodesta 2000 lähtien aluksi ympäristöministeriön ja myöhemmin myös hiukan opetusministeriön tukemana. Sen jälkeen se toimi noin kolme vuotta Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella. Hankkeessa toteutettiin ympäris-

töpolitiikan perusopintojen verkko-opetusversio ja kehitettiin Yrttiä ympäristöpolitiikan alaa yhdistävänä portaalina. Yrtin kautta pystyi kuuntelemaan myös vierailevien professoreiden luentoja. Hankkeessa oli parhaimmillaan editori ja verkkolehtori. Olimme lopulta omavaraisia ja tulevaisuus näytti hyvältä.

Ekomodernisaation keskeisenä ajatuksena oli liittää ympäristökysymykset valistuksen perinteeseen yhdistämällä luonnonvarojen säästäminen, ekotehokkuuden lisääminen ja kestävien avainnovaatioiden luominen.

Syksyllä 2002 teimme hakemuksen, jossa esitettiin konkreettinen suunnitelma pysyvästä ympäristöpolitiikan aineopintojen verkko-opetusversiosta ja toimitimme sen asianmukaisessa järjestyksessä yliopistolle. Toukokuun alussa 2003 meitä odotti kuitenkin järkytys: ympäristöpolitiikan opetuksen yliopistoverkosto Yrtti oli tietoisesti pudotettu hanketietokannasta, jonka vuoksi se ei päässyt kilpailemaan OPM:n 2004-2006 hankerahoituksesta. Tuota hankerahoitusta haimme, jotta olisimme pystyneet kehittämään verkostoa. Hankkeen johtoa, suunnitelman allekirjoittaneita ja Yrtin työntekijöitä informoitiin tapahtuneesta virheestä yli kuukausi sen jälkeen, kun se oli paljastunut ja oli muun muassa oman verkkotukihenkilömme tiedossa.

Tiedekunnan ylivoimaisesti pisimmälle ehtinyt verkko-opetushanke putosi näin tietokannoista, eikä päässyt opetusministeriön käsittelyyn. Yrtti hävisi kumman nopeasti valtiotieteellisen tiedekunnan sivuilta mukanaan paljon ympäristöpolitiikan opetuksen ja tutkimuksen historiaa. Yrtistä on kuitenkin olemassa nettiversio ja paperikopio arkistossani.

Yrttiläisillä on perusteita arvella, että verkosto ei sortunut yksinomaan tekniseen tietokantavirheeseen, kuten meille yritettiin selittää. Yrtin hakemus nimittäin joutui jonkinlaisen ”sähläilyn” kohteeksi, kuten silloinen opetusteknologiakeskuksen johtaja kertoi. Jälkikäteen ajatellen tästä olisi ehdottomasti

pitänyt valittaa keskushallintoon. Pääsyy passiivisuuteen oli se, että sain tiedekunnan dekaaniporasta kehotuksen luopua valituksesta. Ilmeisesti asian paljastuminen olisi heittänyt liian synkän varjon tiedekunnan ylle.

Olen myöhemmin katunut kiltteyttäni ja alistumistani vallan edessä. Yrtin alasajossa oli nimitäin kyse laajemmasta ongelmasta. Verkko-opetus oli silloin vielä uusi opetusmuoto. Sitä varten ei ollut luotu tiedekuntiin/yliopistoihin omia erillisiä hallinnon/kontrollin käytäntöjä, vaan verkko-hankkeiden valinta ja hallinnointi olivat jääneet suurimmaksi osaksi tietotekniikan asiantuntijoille. Näin kehittyi informaali järjestelmä, jossa he pääsivät kontrolloimaan eri tieteenalojen sisällöllisiä hankkeita, vaikka heillä ei ollut näiden alojen akateemista pätevyyttä. Omalla alallaan tietotekniikan asiantuntijat olivat kyllä asiantuntijoita, mutta yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen alueen verkko-opetusta he eivät osanneet tai halunneet arvostaa.

Yrtin sijasta tiedekuntaan luotiin useita verkko-pedagogien virkoja, joiden tehtäväkuva jäi epämääräiseksi. Kukaan tiedekunnasta ”ei osannut vaatia heiltä mitään”, kuten eräs verkkopedagogeista kertoi minulle hieman varomattomasti.

TÄHÄN ON TULTU

Kaikki ovat aikansa lapsia ja olosuhteet ovat erilaisia. Jostain on kuitenkin aina aloitettava. Nyt yksittäisten tutkijoiden ja eri suunnista tulevien kehityssponnistusten tuloksena on syntynyt tutkijaverkosto, joka on vakiinnuttanut yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta viimeisten 30–40 vuoden aikana. Alan kypsyminen on kestänyt kauan, vaikka globaali ekologinen niukkuus ja pyrkimys kestävämpään kehitykseen ovat olleet vuosikymmeniä esillä. Vuonna 1995 alalla oli vain yksi professori Tampereen yliopistossa. Nyt tilanne on parempi, mutta ei edelleenkään kaksinen, kun ajattelee systemaattisen opetuksen ja tutkimuksen suurta tarvetta vaikkapa ilmastonmuutokseen torjumisessa ja siihen sopeutumisessa. Ympäristöhistoriassa ja -sociologiassa ei taida olla vielä yhtään professuuria puhumattakaan ympäristökulttuurista.

Politiikan tutkijan on kuitenkin helppo ymmärtää prosessin viiveet. Yliopistojen ulkopuolella kulttuurin muutos etenee hitaasti ja kompastelee

Alan kypsyminen on kestänyt kauan, vaikka globaali ekologinen niukkuus ja pyrkimys kestävämpään kehitykseen ovat olleet vuosikymmeniä esillä.

poliittiseen valtaan, hallintoon ja jopa yksittäisten tutkijoiden intrigeihin. Ideatasolla ajatus vaikkapa kestävästä kehityksestä on edennyt nopeasti, mutta käytännössä kovin merkittäviä muutoksia ei ole tapahtunut. Myöskään yliopistoissa parhaat argumentit eivät aina voita, vaan vaikutusvaltaiset päättäjät ratkaisevat kehityksen suunnan. Useilla tieteenaloilla ympäristöajattelu on kompastunut menneiltä vuosisadoilta peräisin oleviin ajatusraunioihin. Ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun (1984) ajatus yliopistoista sosiaalisena voimakkana pitää paikkansa ainakin jossakin määrin myös Suomessa. Ilman kriittistä massaa ja sosiaalista painetta muutosta ei synny.

Uudet kehittämisideat innostavat varsinkin nuoria tutkijapolvia. Minulta koko suuntausta epäilevä esimies kysyi, että mihin näitä ympäristöpolitiikkaan perehtyneitä tutkijoita oikeastaan tarvitaan ja tarvitaanko heitä lainkaan. Nyt on selvää, että heitä tarvitaan. Samalla kuitenkin kilpailu yliopistojen toimista ja rahoituksesta on entisestään koventunut. Monet yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen liittyvät tutkimusteemat ovat lisäksi tieteidenvälisiä ja voittajat eivät välttämättä aina tule yhteiskuntatieteistä. Alan vakiinnuttaminen tavalla tai toisella olisikin aiheellista.

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen alueella on väitellyt viime vuosikymmeninä kymmeniä tutkijoita. En ole pysynyt laskuissa mukana, mutta omassa hyllyssänikin taisi olla puolistoista metriä alan väitöskirjoja, ennen kuin lahjoitin suurimman osan niistä tutkijoiden ja opiskelijoiden käyttöön. Ala on nousemassa ainakin tätä kautta yhteiskuntatieteiden valtasuuntausten joukkoon ja sitä arvostetaan myös yhtenä ympäristötieteen ja kaiketi myös yhteiskuntatieteen osa-alueena.

KIRJALLISUUS

- ATKINSON, A. (1991) *Principles of Political Ecology*. Belhaven Press, London.
- BECK, U. (1986) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp, Frankfurt a. M.
- BOURDIEU, P. (1984) *Homo Academicus*. Les Éditions de Minuit, Paris.
- BRUUN, K. & ESKOLA, A. (TOIM.) (1969) *Taloudellinen valta Suomessa*. Tammi.
- EVALUATION REPORT. DEPARTMENT OF SOCIAL POLICY (2005)
- HIRVILAMMI, T. & MASSA, I. (2009) Ympäristösosiaalipolitiikan lähtökohtia. Teoksessa Massa, I. (toim.) *Vihreä teoria: Ympäristö yhteiskuntateorioissa* 102–129. Gaudeamus, Helsinki.
- HORPPILA, J., HOLMROOS, H., NIEMISTÖ, J., MASSA, I., NYGREN, N., SCHÖNACH, P., TAPIO, P. & TAMMEORG, O. (2017) Variations of internal phosphorus loading and water quality in a hypertrophic lake during 40 years of different management efforts. *Ecological Engineering* 103 264–274.
- HUBER, J. (1982) *Die verlorene Unschuld der Ökologie*. Fisher Verlag, Frankfurt am Main.
- JÄNICKE, M. (1984) *Umweltpolitische Prävention als Ökologische Modernisierung und Strukturpolitik*. Wissenschaftszentrum Berlin, Berlin.
- KOSKINEN, K. (1996) Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen vastuu. *Ympäristö* 1.
- KOSONEN, P. (1979) *Suomalainen kapitalismi*. Love Kirjat, Helsinki.
- KUUSI, M., ALAPURO, R. & KLINGE, M. (TOIM.) (1977) *Maailmankuvan muutokset tutkimuskohteena*. Otava, Helsinki.
- MANNINEN, K. (1984) *Matti Kuusi – kansakunnan unilukkari*. Otava, Helsinki.
- MASSA, I. (1977) *Luonnonvalloittajan maailmankuva*. Suomen Antropologi 1.
- MASSA, I. (1983) *Ihminen ja Lapin luonto*. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki.
- MASSA, I. (1985) *Hydroelectricity and Development in Northern Finland and Northern Quebec*. *Natural Resources Exploitation and Problems of Staples-Based Industrialization in Finland and Canada*. *Fennia* 163(2) 465–477.
- MASSA, I. (1987) *Pasture Burn-Clearing as a Method of Colonization in Northern Fennoscandia*. Special Issue on Swidden Cultivation (toim. Jussi Raumolin). *Suomen Antropologi* 4 235–240.
- MASSA, I. (1990) *Ympäristökriisin haaste sosiologialle*. Teoksessa *Hyvinvointi ja muutosten Suomi: Juhlakirja Olavi Riihisen täyttässä 60 vuotta* 9.4.1990. 13 p.
- MASSA, I. (1991) *Miksi yhteiskuntatiedettä tarvitaan ympäristökeskustelussa?* *Ympäristönsuojelu* 4 8–11 (sisällysluettelossa tekijäksi merkitty Mirja Ruokoranta).
- MASSA, I. (1993a) *The paradox of insignificant change*. Perspectives on environmental history. *Environmental History Newsletter* 5 3–14.
- MASSA, I. (1993b) *Ryysyrannasta riskiyhteiskuntaan*. Ympäristökysymys suomalaisessa sosiaalipolitiikassa. *Janus* 2 17–38.
- MASSA, I. (1993c) *Terveystieteiden ekologinen modernisaatio*. Teoksessa *Mussalo-Rauhamaa, H. & Jaakkola, J.J.K. (toim.) Ympäristöterveyden käsikirja*. Duodecim, Jyväskylä.
- MASSA, I. (1994) *Pohjoinen luonnonvalloitus: Suunnitus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- MASSA, I. (1995a) *Riskiyhteiskunnan talous: Suomen talouden ekologinen rakennemuutos*. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. (1995b) *Historical Approach to Environmental Sociology*. *Innovation* 8(3) 261–274.
- MASSA, I. (1998) *Katsaus ympäristöopetukseen ja -tutkimukseen valtiotieteellisessä tiedekunnassa*. Teoksessa *Massa, I. (toim.) Ympäristötutkimus ja -opetus Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa* 9–20. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Työraportteja 1998:14
- MASSA, I. (1998) *Toinen ympäristötiede: Kirjoituksia yhteiskuntatieteestä ympäristötutkimuksesta*. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. (1999) *The Development of the Risk Economy in the Circumpolar North*. Teoksessa *Ecology and the World-System*. Greenwood Press, Westport, Connecticut.
- MASSA, I. & SKOU ANDERSEN, M. (2000) *Ecological Modernization – Origins, Dilemmas and Future Directions*. *Journal of environmental policy & planning* 4(2) 337–345.
- MASSA, I. (1979) *Ekologinen antropologia*. Teoksessa *Järvinen, O. & Kuusela, S. (toim.) Homo sapiens. Johdatusta biologiseen ihmiskuvaan*. Loviisa.
- MASSA, I. (1994) *Pohjoinen luonnonvalloitus: Suunnitus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. (1995) *Historical Approach to Environmental Sociology*. *Innovation* 3(8) 261–274.
- MASSA, I. (1999) *The Development of the Risk Economy in the Circumpolar North*. Teoksessa *Walter L. Goldfrank, W.L., Goodman, D. & Szasz, A. (toim.) Ecology and the World-System* 123–146. Greenwood Press, London.
- MASSA, I. (2007) *Toinen maailmansota ja maailmantalouden pohjoistuminen*. Teoksessa *Laakkonen, S. & Vuorisalo, T. (toim.) Sodan ekologia. Sodankäynnin ympäristöhistoriaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MASSA, I. (2008) *Tieteiden välinen taloustutkimus luomapuilla*. Teoksessa *Karjalainen, T.P., Luoma, P. & Reinikainen, K. (toim.) Ympäristösosiologian virrat ja verkostot* 155–172. Oulu: Oulun yliopisto, Thule-instituutti.
- MASSA, I. (2009) *Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen paradigmat ja keskeisimmät suuntaukset*. Teoksessa *Massa, I. (toim.) Vihreä teoria: ympäristö yhteiskuntateorioissa* 9–44. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. (2013) *Kestävä yhteiskunta*. Teoksessa *Saari, J. (toim.) Suomen sillat tulevaisuuteen*. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 8. Tampere.
- MASSA, I. (2014) *Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen lähtökohtia*. Teoksessa *Massa, I. (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen* 11–32. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. (2015) *Kohti ekologisen niukkuuden taloustiedettä*. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 111 (2) 272–274.
- MASSA, I. (2021) *Kuovin maa*. Books on Demand, Helsinki.
- MASSA, I. (2022) *Arkielämän ympäristöpolitiikan uudet puitteet*. Teoksessa *Planetaan kokoinen arki*. *Askelia kestävämpään politiikkaan* 43–60. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. & AHONEN, S. (TOIM.) (2006) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki.
- MASSA, I. & BOLOTOVA, A. (2017) *Opening the Circumpolar Arctic World*. Teoksessa *Laakkonen, S., Tucker, R. & Vuorisalo, T. (toim.) The Long Shadows: A Global Environmental History of the Second World War*. Corvallis: Oregon State University.
- MASSA, I., KARISTO, A. & LILLUNEN, A. (2011) *The Discourses on Food and Eating in Finland: A study based on Finnish students' environmental biographies*. *Environmentalica Fennica* 30, 1–34.

- MASSA, I. & TYNKKYNNEN, V.-P. (TOIM.)** (2001) *The Struggle for Russian Environmental Policy*. Kikimora Publications, Helsinki.
- MEADOWS, D. H., MEADOWS, D.L., RANDERS, J. & BEHRENS III, W.W.** (1972) *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*.
- MEINANDER, N.** (1945) *Vesisahan tarina*. Suomen Sahanhoitajayhdistys, Helsinki.
- MÄKINEN, P.** (1989) Kirje 23.10. 1989, hallussani.
- OJALA, O.** (1995) *Elitististä vai ihmisläheistä tietoa ja tiedottamista*. Ympäristö 6.
- OPHULS, W.** (1977) *Ecology and the Politics of Scarcity. Prologue to a Political Theory of the Steady State*. W.H. Freeman and Company, San Francisco.
- PUROLA, T.** (2000) Purolan mallin kolme vuosikymmentä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauskirja* 37.
- ROUHINEN, S.** (2014) *Matkalla mallimaaksi? Kestävän kehityksen juurtuminen Suomessa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 88.
- RUOKORANTA, M.** (1991) Miksi yhteiskuntatiedettä tarvitaan ympäristökeskustelussa? *Ympäristönsuojelu* 4, 8–11 (oikea tekijä Ilmo Massa).
- SACHS, I.** (1980) *Stratégies de l'éco-développement. Économie et Humanisme – Éditions ouvrières, Paris*.
- SARMELA, M.** (1977) *Antropologia Suomessa 1976*. Teoksessa *Antropologia Suomessa 1976*. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki.
- SCHÖNACH, P., LYYTIKÄINEN, J., MASSA, I. & FURMAN, E.** (2022) *Kestävyyden idean ja politiikan kehittyminen*. Teoksessa Halonen, T., Korhonen-Kurki, K., Niemelä, J. & Pietikäinen, J. (toim.) *Kestävyyden avaimet*. Kestävyytieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiselo 57–106. Gaudeamus, Helsinki.
- SCHÖNACH, P. M., NYGRÉN, N. A., TAMMEORG, O., HEIKKINEN, M. E., HOLMROOS, H. J., MASSA, I., NIEMISTÖ, J. P., TAPIO, P. E. J. & HORPPILA, J. A.** (2018) *The past, present, and future of a lake: Interdisciplinary analysis of long-term lake restoration*. *Environmental Science & Policy* 81, 95–103.
- SCHÖNACH, P. M., TAPIO, P., HOLMROOS, H. J., HORPPILA, J. A., NIEMISTÖ, J. P., NYGRÉN, N., TAMMEORG, O. & MASSA, I.** (2017) *Persistence of artificial aeration at hypertrophic Lake Tuusulanjärvi: A sociohistorical analysis*. *Ambio* 46 (8) 865–877.
- VIINIKAINEN, T. (TOIM.)** (1997) *Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus Suomessa: Katsaus tutkimusaloihin ja kirjallisuuteen*. Suomalaisen yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen bibliografia 1990–1996. Suomen ympäristökeskus.
- WILENIUS, M.** (1996) *Yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta Suomessa*. *Sosiologia* 33 (4).
- ÅSTRÖM, S.-E.** (1978) *Natur och byte: ekologiska synpunkter på Finlands ekonomiska historia*. Söderström, Helsingfors.
-
- VÄITÖSKIRJAT
-
- LINDHOLM, ARTO:** *Maailman parantajat: globalisaatiokriittinen liike Suomessa* (2005).
- WILLAMO, RISTO:** *Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä* (2005).
- HAVERINEN, RISTO:** *Kaupunkilaisen elinympäristöongelma. Käsitteellistämistavat ja puuttumisen mallit* (2007).
- PALONIEMI, RIIKKA:** *Luonnonsuojelu arjessa. Maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia yksityismaiden tilapäisestä luonnonsuojelusta ja sen uudistumisen prosessista* (2007).
- TYNKKYNNEN, VELI-PEKKA:** *Aluesuunnittelu ja kestävä kehitys Luoteis-Venäjällä. Ympäristösuunnittelun mahdollisuus paikallisissa hallintatavoissa* (2007).
- VARHO, VILJA:** *Calm or storm? Perceptions of wind power sector actors about the Finnish wind power and its future* (2007).
- KOVACS, GYÖRGY:** *Joseph Schumpeter's Theory of Social and Evolution: A Reconstruction and Critique* (2008).
- SCHÖNACH, PAULA:** *Kaupungin savut ja käryt: Helsingin ilmansuojelu 1945–1982* (2008).
- TOIKKA, ARHO:** *Governance theory as a framework for empirical research: A case study on local environmental policy-making in Helsinki, Finland* (2011).
- BERG, ANNUKKA:** *The four faces of a sustainability programme. A multi-frame analysis of Finland's programme to promote sustainable consumption and production* (2011).
- LYYTIMÄKI, JARI:** *The environment in the headlines. Newspaper coverage of climate change and eutrophication in Finland* (2012).
- SAIKKONEN, PAULA:** *Riskitieto kuntapäätöksenteossa, tapauksena saastunut maaperä Helsingissä* (2013).
- AUTIO, SARI:** *'Do we listen to earthworms? Tools for evaluating the Finnish National Action Plan on the sustainable use of plant protection products'* (2016).
- LAAKSO, SENJA:** *A practice approach to experimental governance: Experiences from the intersection of everyday life and local experimentation* (2017).
- RÖNKÄ, ANU-LIISA:** *Kohti vuorovaikutteista riskiviestintää Tapausesimerkinä langattoman viestintäteknikan säteily. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 117, Helsinki* (2019).